

AN AIDIACHT

11.1 Tá saghsanna éagsúla aidiachtaí ann, mar atá

□ tuairisciúil: *maith, olc, te*. (Foshaghas is ea an aidiacht bhriathartha: *briste*)

□ sealbhach: *mo, bhur*, etc.

□ uimhriúil: *ceithre, deichiú*, etc.

□ éiginnte: *áirithe, amháin*, etc.

□ ceisteach: *cá, cé*

□ taispeántach: *seo, sin, úd*

□ intriachtúil: *cá, cé*

□ an t-alt: *an*.

11.2 Is féidir formhór mór na n-aidiachtaí tuairisciúla a úsáid go faisnéiseach agus go

haitreabúideach: *tá sé tinn; sin í mo lámh thinn*.

Tá corraidiacht ann mar *cearr, dócha, iomaí, ionann, iondúil*, nach n-úsáidtear go hiondúil

ach go faisnéiseach. Is fíorannamh a úsáidtear go faisnéiseach aon aidiacht nach aidiacht

tuairisciúil.

AN AIDIACHT FHAISNÉISEACH

11.3 Úsáidtear an aidiacht fhaisnéiseach

□ mar fhaisnéis in abairt chopailéach: *is mór an fear é*

□ mar chomhlánú ar bhriathar: *tá sibh tuirseach; d'éirigh siad bán; chonaic sé a bhean marbh roimhe*

□ mar chomhlánú ar ainm briathartha: *níor mhaith liom éirí róthrom; tá sé ag éirí fliuch*

□ mar chomhlánú ar aidiacht bhriathartha: *an bhfuilimid éirithe leis-ciúil?*

In abairt chopaileach is ar lorg na copaile a chuirtear an aidiacht. Sna cásanna eile is áit éigin ar lorg an ainmní a chuirtear í.

11.4 Ní úsáidtear an aidiacht fhaisnéiseach le briathra faisnéiseacha sa Ghaeilge chomh minic is a dhéantar i gcuid de na teangacha eile. Má tá béim ar bith ar an aidiacht is minic abairt chopaileach á húsáid. Mar shampla, dá mba mhian le duine tagairt a dhéanamh d'amhrán a mbeifí i ndiaidh a chanta ina láthair, is túisce go mór a déarfadh sé *ba bhinn an t-amhrán é sin* ná *"bhí an t-amhrán sin go binn"* (**11.6**). Mar an gcéanna is minic a déarfaí *tá dath dearg ar na cártaí sin* nó *is cártaí dearga iad sin* in ionad *"tá na cártaí sin dearg"*. Mar sin féin tá a lán cásanna ann ina mbainfí feidhm as an aidiacht fhaisnéiseach ar lorg briathair fhaisnéisigh fiú agus béim ar an aidiacht: *tá sé fliuch; d'éirigh an oíche stoirmeach; fásfaidh sé ró-ard*. Agus is é is gnách i gcás aidiachtaí dar críoch *-ach, -far, -mh[e]jar, -úil*, agus aidiachtaí briathartha.

11.5 Ní féidir an aidiacht fhaisnéiseach a dhíochlaonadh ná a urú agus ní shéimhfítear í ach ar lorg fhoirmeacha stairiúla na copaile agus i gcorrchás eile (**4.24**). Is féidir í a infhilleadh chun an chéim chomparáide a dhéanamh: *is fuar liom na hoícheanta seo; tá an ghealach fuar; ba (ar, gur, nár, níor) mhaith leo dul ann; tá na pláinéid mhóra te ach is teo na réaltaí ná iad*.

11.6 Is minic a chuirtear an mhír *go* roimh bhunchéim na haidiachta faisnéisí, go háirithe i gcás cúrsaí aimsire nó sláinte: *tá mé go maith; bhí an aimsir go hól (go hálainn); tá an solas go dona; bhí an lá [go] maith*. Ach *tá sé cliste* (macánta, etc.).

Ní chuirtear *go* roimh aidiachtaí

□ nach gcumtar dobhriathra leo: *an bhfuil sé fuar (te, dorch)?*

□ ar lorg na copaile: *is álainn an lá é*

□ a ngabhann ró- leo: *níl sé ró-iontach*

□ atá á gcáiliú ag dobhriathar: *bheidís dona go leor; tá sé iontach maith*.

AN AIDIACHT AITREABÚIDEACH

11.7 Ar lorg an ainmfhocail atá á cháiliú aici a chuirtear an aidiacht aitreabúideach thuairisciúil agus an aidiacht thaispeántach: *díol an bhó bhán; seachain an fear sin.*

Ar a lorg freisin a chuirtear na haidiachtaí éiginnte seo a leanas: *áirithe, amháin, ar bith, ar fad, céanna, ceannann céanna, éigin, eile, go léir, uile* (iomlán): *lá áirithe; an domhan uile.*

11.8 Roimh an ainmfhocal a chuirtear an aidiacht shealbhach, an aidiacht uimhriúil (de ghnáth), an aidiacht cheisteach agus an aidiacht intriachtúil: *mo leabhar, trí phunt; cén fear? cá háit? cén ealaín é! cá hiontas é!*

Roimhe freisin a chuirtear na haidiachtaí seo a leanas: *aon, cibé, gach, gach re, uile* (= gach): *níl aon chiall agat; cibé duine a bhí ann; an uile áit; gach uile rud.*

11.9 Ag an aidiacht thuairisciúil a bhíonn tús áite, de ghnáth, nuair a thagann níos mó ná aidiacht amháin ar lorg an ainmfhocail: *an fear mór úd; duine beag amháin.*

Is féidir *eile* a chómhgartú le *seo, sin, úd*: *an saol úd eile; an saol eile úd.*

Bíonn tús áite acu go léir ar aidiacht fhaisnéiseach a ghabhann le briathar faisnéiseach: *níl an fear mór eile sin rólaidir.*

11.10 Má tá dlúthcheangal idir ainmfhocal amháin agus ainmfhocal ginideach éiginnte a cháilíonn é, cuirtear an t-ainmfhocal ginideach idir an chéad ainmfhocal agus aon aidiacht a thagann ina dhiaidh á cháiliú: *gach tiarna talún nua; an chéad sagart paróiste eile; cailín aimsire sláintiúil.*

Nuair nach bhfuil an ceangal ródhlúth tugtar tús áite go hiondúil don aidiacht thuairisciúil: *an lá breá gréine úd.*

I gcásanna eile tá an dá eagar coitianta: *teach gloine breá; teach breá gloine.*

Bíonn tús áite uaireanta ag ainmfhocal ginideach cinnte ar aidiacht thaispeántach: *fear na cainte úd; bean na dtrí bhó sin.*

DÍOCHLAONADH NA HAIDIACHTA

11.11 Díochlaontar bunchéim na haidiachta aitreabúidí tuairisciúla go hiondúil de réir inscne, thuseal, agus uimhir a hainmfhocail (ach féach **11.18**, **11.19**). Ní dhíochlaontar an aidiacht in aon chás eile.

Maidir le haidiachtaí atá indíochlaonta, is mar a chéile na foirmeacha atá i ngach ceann de na ceithre ghrúpa seo a leanas:

□ an t-ainmneach agus an tabharthach uatha, firinsneach agus baininsneach; agus an ginideach iolra lag (is é sin, an fhoirm den ghinideach iolra a ghabhann le hainmfhocal a bhfuil iolra lag aige).

□ na foirmeacha iolra go léir taobh amuigh den ghinideach iolra lag

□ an ginideach agus an gairmeach uatha firinsneach

□ an t-ainmneach agus an gairmeach uatha baininsneach.

Mar sin de, ní gá ach na ceithre fhoirm seo a leanas a bheith ar eolas le go mbeidh gach foirm ar eolas: an t-ainmneach uatha; an ginideach uatha firinsneach; an ginideach uatha baininsneach; an t-ainmneach iolra.

11.12 Nuair a chaolaítear foirceann aidiachta athraítear na gutaí de réir rialacha **6.2**. Déantar *i* de *ea* de ghnáth: *breac*, *brice*. Ach *ei* a dhéantar de *ea* sna focail seo: *dearg*, *deas* (malairt *clé*), **leamh*, **leasc*, **seang*, **searbh*, **seasc*, **teann*, **tearc*. (Ach féach **11.13** 2 maidir leis na focail a bhfuil * leo.)

Sna liostaí seo a leanas tá an séimhiú fágtha ar lár a bhíonn ar chuid de na foirmeacha i gcónaí nó de ghnáth, e.g. *báin* in ionad *bháin*.

11.13 Aidiachtaí nach gcoimrítear:

	<i>ain. u.</i>	<i>gin. u.f.</i>	<i>gin. u.b.</i>	<i>ain. iol.</i>
1	bán	báin	báine	bána

2	mall	mall	maille	malla
3	dfreach	dfrigh	dfrí	dfreacha
4	bacach	bacaiḡh	bacáí	bacacha
5	buíoch	buíoch	buíche	buíocha
6	gnách	gnách	gnáiche	gnácha
7	maith	maith	maithe	maithe
8	leisciúil	leisciúil	leisciúla	leisciúla

I ngach ceann de na hocht liosta seo a leanas dfochlaontar gach aidiacht mar a dhfochlaontar an aidiacht a bhfuil cló trom uirthi ag barr an liosta.

1 **bán**

□ *aidiachtaí dar críoch* -far, -mh[e]ar: lúfar, grámhar.

□ *formhór na n-aidiachtaí eile gan choimriú dar críoch consan leathan agus nach bhfuil i gceist in 11.13* (2-6): beag, *g.f.* big; deas, *g.f.* de is (*malairt* clé); ard, géar, *g.f.* géir; críon, *g.f.* crín; mion, *g.f.* min; bocht, bog, borb, caol, dall, dearg, donn, dubh, fireann, fuar, glas, gorm, liath, marbh, mór, toll, úr, etc.

2 **mall** *aidiachtaí aonsiollacha a bhformhór*: amh, caoch, corr, cúng, déach, deas (*taitneamhach*), docht, fann, faon, fliuch (*gin.u.b.* fliche), gann, leamh, leasc, mear, moch, nocht, seang, searbh, seasc, teann, tearc, tiubh (*gin.u.b.* tibhe), trom, tur

3 **dfreach** *aidiachtaí dar críoch* -each: aireach, tuirseach, etc.

4 **bacach** *aidiachtaí dar críoch* -ach *ar lorg consain*: áthasach, dubhach, feargach, gnóthach, riabhach, subhach

5 **buíoch** *aidiachtaí dar críoch* -íoch : díomuíoch, eolaíoch, faíoch, inmíoch, lagbhríoch, taithíoch, tromchroíoch

6 **gnách** aidiachtaí dar críoch -ch ar lorg guta fhada leathain: atruach, buach, dfomách, dfomúch, gleoch, lách, sách, spleách, sóch

7 **maith** formhór na n-aidachtaí dar críoch consan caol ach amháin cinn dar críoch -úil agus corrcheann dar críoch -ir: comair, fiáin, glic, mfn, réidh, seascair, séimh, tinn, tirim

8 **leisciúil** cóir agus focail dar críoch -úil: banúil, fearúil, magúil, etc.

11.14 Aidiachtaí éagsúla eile nach gcoimrítear

<i>ain. u.</i>	<i>gin. u. f.</i>	<i>gin. u. b.</i>	<i>ain. iol.</i>
gearr	gearr	giorra	gearra
beacht	beacht	beaichte	beachta
te	te	te	teo
breá	breá	breátha	breátha

11.15 Aidiachtaí a choimrítear. Tá cló trom ar na foirmeacha coimrithe.

	<i>ain. u.</i>	<i>gin. u. f.</i>	<i>gin. u. b.</i>	<i>ain. iol.</i>
1	ramhar	ramhair	raimhre	ramhra
2	bodhar	bodhair	bodhaire	bodhra
3	daingean	daingin	daingne	daingne
4	daibhir	daibhir	daibhre	daibhre
5	diamhair	diamhair	diamhaire	diamhra
6	anacair	anacair	anacra	anacra

I ngach ceann de na sé liosta seo a leanas infhilltear gach aidiacht mar a infhilltear an chéad aidiacht den liosta:

- 1 ramhar, folamh
- 2 bodhar, umhal

- 3 daingean, íseal
- 4 daibhir, deimhin, dflis, doilbhir, láidir, milis, righin, saibhir, soilbhir
- 5 diamhair, sleamhain
- 6 anacair, deacair, socair.

11.16 Aidiachtaí éagsúla eile a choimrítear

<i>ain. u.</i>	<i>gin. u. f.</i>	<i>gin. u. b.</i>	<i>ain. iol.</i>
leathan	leathain	leithne	leathana
domhain	domhain	doimhne	doimhne
aoibhinn	aoibhinn	aoibhne	aoibhne
álainn	álainn	áille	áille
uasal	uasail	uaisle	uaisle

11.17 Samplaí de dhíochlaonadh an ailt agus an ainmfhocail agus na haidiachta le chéile.

	<i>Uatha</i>	<i>Iolra</i>
<i>ain.</i>	sheas an garda cróga	sheas na gardaí cróga
<i>tabh.</i>	faoín ngarda cróga (faoín gharda chróga)	faoi na gardaí cróga
<i>gin.</i>	éide an gharda chróga	éidí na ngardaí cróga
<i>gair.</i>	a gharda chróga	a ghardaí cróga
<i>ain.</i>	sin an fear beag glic	sin na fir bheaga ghlice
<i>tabh.</i>	don fhear b[h]eag g[h]lic	do na fir bheaga ghlice
<i>gin.</i>	cosa an fhir bhig ghlic	cosa na bhfear beag glic
<i>gair.</i>	a fhir bhig ghlic	a fheara beaga glice

<i>ain.</i>	seo an t-óstóir flaithiúil	seo na hóstóirí flaithiúla
<i>tabh.</i>	ar an óstóir f[h]laithiúil	ar na hóstóirí flaithiúla
<i>gin.</i>	teach an óstóra fhlaithiúil	tithe na n-óstóirí flaithiúla
<i>gair.</i>	a óstóir fhlaithiúil	a óstóirí flaithiúla
<i>ain.</i>	siúd an duine uasal séimh	siúd na daoine uaisle séimhe
<i>tabh.</i>	leis an duine uasal séimh	leis na daoine uaisle séimhe
<i>gin.</i>	chun an duine uasail shéimh	chun na ndaoine uaisle séimhe
<i>gair.</i>	a dhuine uasail shéimh	a dhaoine uaisle séimhe
<i>ain.</i>	gan an seirbhíseach gleoch	gan na seirbhísigh ghleocha
<i>tabh.</i>	ag an seirbhíseach gleoch	ag na seirbhísigh ghleocha
<i>gin.</i>	caint an tseirbhísigh	caint na seirbhíseach gleoch
	ghleoch	
<i>gair.</i>	a sheirbhísigh ghleoch	a sheirbhíseacha ghleocha
<i>ain.</i>	d'éag an bhean bheag chóir	d'éag na mná beaga córa
<i>tabh.</i>	den bhean bheag chóir	de na mná beaga córa
<i>gin.</i>	lámh na mná bige córa	lámha na mban beag cóir
<i>gair.</i>	a bhean bheag chóir	a mhná beaga córa

Uatha

<i>ain.</i>	mol an tsióg aerach álainn
<i>tabh.</i>	thar an tsióg aerach álainn

Iolra

mol na sióga aeracha áille
thar na sióga aeracha áille

<i>gin.</i>	luas na sióige aeraí áille	luas na sióg aerach álainn
<i>gair.</i>	a shióg aerach álainn	a shioga aeracha áille
<i>ain.</i>	mar an mháthair imníoch	mar na máithreacha imníocha
<i>tabh.</i>	ón m[h]áthair imníoch	ó na máithreacha imníocha
<i>gin.</i>	brón na máthar imníche	brón na máithreacha imníocha
<i>gair.</i>	a mháthair imníoch	a mháithreacha imníocha
<i>ain.</i>	dódh an chathair bhreá	dódh na cathracha breátha
<i>tabh.</i>	sa chathair bhreá	sna cathracha breátha
<i>gin.</i>	soilse na cathrach breá	soilse na gcathracha breátha
<i>gair.</i>	a chathair bhreá	a cathracha breátha
<i>ain.</i>	seachas an chluas bhodhar	seachas na cluasa bodhra
<i>tabh.</i>	tríd an gcluais (chluais) bhodhar	trí na cluasa bodhra
<i>gin.</i>	ciotaí na cluaise bodhaire	ciotaí na gcluas bodhar
<i>gair.</i>	a chluas bhodhar	a chluasa bodhra
<i>ain.</i>	murach an oíche aoibhinn	murach na hoícheanta aoibhne
<i>tabh.</i>	as an oíche aoibhinn	as na hoícheanta aoibhne
<i>gin.</i>	ciúnas na hoíche aoibhne	ciúnas na n-oícheanta aoibhne
<i>gair.</i>	a oíche aoibhinn	a oícheanta aoibhne

11.18 Ní ghéilleann uimhir na haidiachta aitreabúidí tuairisciúla d'uimhir an ainmfhocail sna cásanna seo a leanas ina n-úsáidtear tréaniolra na haidiachta

□ nuair atá *dhá, trí, ... deich, déag* ag cáiliú an ainmfhocail uatha: *dhá bhád (láimh) bheaga; costas na naoi dteach dhearga; aon chat déag bhána*

□ nuair atá sí ag cáiliú *beirt* nó ag cáiliú ainmfhocal eile atá ag cáiliú *beirt: beirt bheaga; beirt fheirmeoirí óga; beirt bhan mhóra (mhisniúla, etc.); saothar na beirte feirmeoirí óga*

□ nuair atá sí ag cáiliú *muintir; an mhuintir óga*.

11.19 Tréaniolra na haidiachta a ghabhann le *triúr, ceathrar*, etc., mura mbíonn ginideach lagiolra á cháiliú acu: *an seachtar óga; naonúr beaga; ceathrar iascairi bohta. Ach triúr sagart óg; cúige ar ban fionn.*

Féach freisin: *an triúr deireanach de na mná.*

11.20 Ní infhilltear an aidiacht

- ar lorg ainmneacha pearsanta ban: *teach Mháire Bhán; mac Bhríd Mhór*
- ar lorg dobhriathair: *fir cuibheasach mór ba ea iad*
- i bhfrásaf mar páistí idir *bheag agus mhór*.

11.21 Is féidir a lán de na haidiachtaí tuairisciúla agus corraidiacht eile a tháthú le focal eile chun comhfhocal a dhéanamh. An riail a tugadh (8.29) i dtaobh infhilleadh ainmfhocail dhforthaithe tagann aidiachtaí dforthaithe faoina réir freisin. Is é sin, má tá aidiacht sa mhír dheireanach is í an aidiacht sin a chinneann an t-infhilleadh: *hata na mná fionnrúa; boladh an róis bhándeirg; na rósanna bándearga.*

Ní infhilltear mír aidiachtach nach foirceann focail: *mórghúasní; toradh an mhórgúasraithe.*

Is minic brí ar leith ag aidiacht i gcomhfhocal: *corrdhuine* (duine ansúid agus anseo), ach *duine cor* (duine aisteach); *ardfhear* (fear an-mhái), ach *fear ard* (fear a mbeadh airde mhór ann).

11.22 Is é is réimír aidiachtach ann grúpa litreacha a bhfuil feidhm aidiachta leis agus nach n-úsáidtear ach táite le focal eile agus i dtosach an fhocail sin: *drochdhuine*; *dea-bhean*; *róthe*; *an-íseal*.

CÉIMEANNA COMPARÁIDE NA HAIDIACHTA

11.23 I dteannta aidiacht thuairisciúil a úsáid chun cáilíocht a lua i leith duine (ruda, grúpa) is féidir a húsáid freisin chun trácht ar **a mhéad** a bhaineann an cháilíocht leis.

Céimeanna comparáide a thugtar ar na slí ina ndéantar sin. Is iomaí saghas céim chomparáide ann, ach níl ach dhá chéim acu ina bhfuil foirm leithleach ag an aidiacht, mar atá, an bhunchéim agus an bhreischéim.

An Bhreischéim agus Múnlaí Gaolmhara

11.24 De ghrá na simplíochta tugtar **bunchéim na haidiachta** ar fhoirm bhunaidh na haidiachta: *bán*, *saibhir*, *gearr*, *fearúil*, *breá*, cé gur minice ná a chéile nach mbíonn comparáid ar bith i gceist. Is í **an bhreischéim** a úsáidtear nuair a thráchtar ar cháilíocht áirithe a bheith níos tréine ag duine (rud, grúpa) áirithe seachas a chéile, nó ag an duine (rud, grúpa) céanna faoi thosca áirithe seachas a chéile. Is í foirm ghinideach uatha bhaininsneach na haidiachta a úsáidtear chuige sin go hiondúil: *báine*, *saibhre*, *giorra*, *fearúla*, *breátha*; agus tugtar **breischéim na haidiachta** ar an bhfoirm sin nuair a úsáidtear i gcomparáid í. Ní dhíochlaontar an bhreischéim.

11.25 Tá breischéim ar leith ag cuid de na haidiachtaí. Sa liosta seo a leanas tugtar an bhunchéim ar tús, agus ansin an bhreischéim: *beag*, *lú*; *breá*, *breátha*; *dócha*, *dóichí*; *fada*, *faide*; *fogas*, *foisce*; *furasta*, *fusa*; *iomaí*, *lia*; *ionúin*, *ansa* nó *ionúine*; *maith*, *fearr*, *mór*, *mó*; *olc*, *measa*; *te*, *teo*; *tréan*, *treise* nó *tréine*; -, *túisce*.

Úsáidtear *measa* mar bhreischéim ar *dona* go minic: *is dona an lá é ach ba mheasa an lá inné*. Úsáidtear *measa* le brí fearr sna frásaí *is measa liom* (*leat*, etc.): *is maith liom eisean ach is measa liom thu*sa.

11.26 Úsáidtear an réamhfhocal *ná* ar lorg na haidiachta nuair a luaitear go hindibhidiúil na daoine (nithe, grúpaí) atáthar a chur i gcomparáid. Ní úsáidtear an *ná* seo in aon chás eile. Má tá níos mó ná comparáid amháin ann baintear feidhm as an réamhfhocal *ná* athuair: *beidh sí níos airde ná a máthair agus ná Cáit*.

11.27 Má tá an aidiacht ina comhlánú ag briathar faisnéiseach cuirtear an dobhriathar *níos* roimh an aidiacht nuair atá aimsir phríomha ann, agus cuirtear ceann de na dobhriathra *níos*, *ní b'*, *ní ba* roimpi nuair atá aimsir stairiúil ann. Ní úsáidtear *ní b'* ach roimh aidiacht dar tús guta nó *fh* + guta. Is féidir *ní ba* a úsáid roimh chonsan in aon chás eile: *beidh sí níos airde ná a máthair*, *d'éirigh Seanán níos (ní ba) raimhre ná Colmán*; *bhínnse níos fuair*e (*ní b'fhuaire*) *ná tusa*.

Is cumasc an dobhriathar *níos* (*ní b'*, *ní ba*) den ainmfhocal *ní* (rud) agus foirm choibhneasta dhíreach na copail, agus is comhlánú ar an mbriathar faisnéiseach an t-ainmfhocal *ní*. Uaireanta scríobhtar mar *nába* (*níb*) é.

11.28 Sa táscach láithreach agus caite, agus sa choinnfollach, is gnách an chopail a úsáid in ionad an bhriathair *bí*; agus ní bhaintear feidhm as *níos*, *ní b'*, *ní ba* sa chás sin: *is troime bonn dhá phingin ná bonn pingine*; *is gile an ghrian ná an ghealach agus ná na pláinéid*; *ní lia tír ná nós*; *nach treise dúchas ná oiliúint?* *nár bh fhearr gluaisteán ná rothar?*

11.29 Is minic a fhágtar ar lár an dara cuid den chomparáid. Sa chás sin deirtear gur comparáid neamhspleách í: *tá an aimsir níos teo anois*; *bhí sí ag éirí níos dathúla in aghaidh an lae*; *is fearr feitheamh*.

11.30 Is féidir *níos* (*ní b'*, *ní ba*) + aidiacht a úsáid go haitreabúideach le hainmfhocal *éiginnte* má tá comparáid neamhspleách ann: *tóg ceann níos fearr*, *chuamar bealach níos (ní b') achrannaí*; *cheannóinn í ar phraghas níos (ní ba) réasúnta*; *ba mhaith liom ceann níos (ní b') óige*.

Uaireanta úsáidtear an clísal coibhneasta atá i gceist in **11.31**: *dólfai dh ní as seo lá is faide anonn*.

11.31 I ngach cás eile is gnách an aidiacht a chur i gclásal coibhneasta copailéach in ionad í a úsáid go haitreabúideach. Sna cásanna sin ní úsáidtear *níos*, *ní b'*, *ní ba*. Mar shampla, má tá ainmfhocal éiginnte á cháiliú ag an aidiacht i gcomparáid spleách: *tá leabhar agamsa is fearr ná do cheannsa; níor imir sé riamh cluiche ba shuimiúla ná é; chonaic mé easpag ab óige ná eisean*.

11.32 I gcás go mbeadh ainmfhocal cinnte, nó forainm, á cháiliú ag an aidiacht, ní luaitear go hindibhidiúil ach an príomhcheann de na nithe atáthar a chur i gcomparáid. Féadann an chomparáid a bheith neamhspleách, ach mura bhfuil, cuirtear i ndiaidh na haidiachta ceann de na réamhfhocail *de*, *ar* agus cnuasainm (nó a chothrom) a sheasfaidh do na nithe go léir atá i gceist, sin nó clásal coibhneasta eile.

□ le briathar faisnéiseach: *dhíol sé an beithíoch ab fhearr [den péire; den scata]; tabharfar an post don duine is macánta [den bheirt, den triúr]; cheannaigh mé an rothar ba bhreátha [a bhí ann]*.

□ in abairt aicme: *fear cróga is ea an duine is óige [den bheirt, den fhoireann]*.

□ in abairt ionannais: *is é an mol theas [an mol] is faide uainn [den bheirt]; ba í an tsúil chlé [an tsúil] ba laige aige; ní hí Éire an tír is saibhre [den triúr; ar domhan]; ba é an poll ba mheasa [den dá pholl; den iomlán] é; is é an fear is treise [ar a chine] é; is é is treise; nár bh é Seánín an leanbh ba bhreátha dá bhfaca tú (a chonaic tú) riamh?*

11.33 Is fiú an scéim chomparáide sin thuas a chur i gcomórtas le scéim an Bhéarla. Is do bhreischéim an Bhéarla a fhreagraíonn ailt **11.26-31**. Is di freisin a fhreagraíonn **11.32** más péire atáthar a chur i gcomparáid; ach is do shárchéim an Bhéarla a fhreagraíonn **11.32** i gcás níos mó ná péire. D'fhreagródh abairtí mar *tóg an peann is fearr; is iad na leabhair staire is suimiúla* do bhreischéim nó do shárchéim an Bhéarla de réir an chomhthéacs.

Is beagnach mar a chéile fosta, ó thaobh **11.32** de, scéim chomparáide na Gaeilge agus an scéim Bhéarla a mbeadh claonadh ag a lán daoine in Éirinn léi murach tionchar an Bhéarla

chaighdeánaigh. Ní dhealaíonn siad idir comparáid ina bhfuil péire i gceist agus comparáid ina bhfuil níos mó ná péire i gceist (*his best eye*, etc.).

11.34 Féach mar a úsáidtear an briathar faisnéiseach agus an réamhfhocal *ar* chun léiriú a dhéanamh

□ ar an mbreischéim mar atá in **11.32**: *tá sé ar an duine is cliste sa rang; bhí an áit sin ar an áit ba mheasa den iomlán*

□ ar shórt rannpháirteachais sa bhreischéim

• nuair atá aidiacht bhreischéime san abairt: *bhí na hÉireannaigh ar an gcuid ba chalma de laochra na haimsire sin; bheadh sí ar [dhuine de] na cailíní ba dheise ann*

• gan aidiacht bhreischéime ann: *bhí mé ar na chéad fhir isteach.*

11.35 Uaireanta úsáidtear breischéim aidiachta le

□ bunchéim nó breischéim aidiachta eile: *is mó is fíor anois é ná riamh* (= is ffre ...); *is é is lú is gann dó punt a thabhairt dom; ba iad na mná ba mhó ba chiontach* (= ... ba chiontaí); *is mó is córa duit fanacht sa bhaile*

□ copail + ainmfhocal atá ag feidhmiú mar aidiacht; (*eol*, *cuimhin*, *fiú*): *is cruinne is eol dom an bealach seo; is fearr is cuimhin liom laethanta m'óige; ba lú ab fhiú ansin é*

□ ainmneach tagartha ainmfhocail. Feidhm aidiachta breischéime a bhíonn ag an ngrúpa: *an cainteoir is mó cáil* (=... is cáiliúla); *an duine ba lú eagla* (= ... ba neamheaglaí); *an fion ba dheise blas* (= ... ba bhlasta); *an fear ab fhearr urchar.*

11.36 Is minic a thógtar aidiacht bhreischéime amach as an abairt nuair a dhéantar clásal coibhneasta den abairt. Roimh an gelásal a chuirtear an aidiacht: *is iomaí duine is mó a bhfuil cúis aige ná (mar) atá agatsa* (tá cúis níos mó ...); *sa samhradh is teo a bhíonn an aimsir* (bíonn an aimsir is teo ...); *in aice an gheata isteach ba shaláí a bhí an pháirc* (bhí an pháirc níos saláí ansin; *imigh siar ós agat is lú atá le déanamh* (tá níos lú le ...); *is é Pól an t-aspal is*

mó a d'fhág scríofa; ní fhaca mé riamh asal ba **mhó** a raibh ualach air ná é (bhí ualach níos mó ...)

Amanna eile nach dtóghtar amach é: ba cheacht é sin nach ndéama níos críonna iad; thug siad urraim don mhuintir a bhí níos sine ná iad; is ann atá an fear is saibhre ina chónaí.

11.37 Ní gnách aidiacht shealbhach ná ainmfhocal ginideach cinnte a bheith ag cáiliú ainmfhocal eile má tá an t-ainmfhocal sin á cháiliú ag leagan dar múnla copail choibhneasta + breischéim aidiachta. Leaganacha mar seo a leanas is gnáiche: *pósfar an mac is sine ag Seán; cailleadh an iníon is óige ag Bairbre; ar an gcluais ba bhodhaire agam*. Féach freisin **12.10**.

11.38 Úsáidtear foirm na bunchéime (ain. u.) nó foirm na breischéime chun na céimeanna eile a léiriú.

11.39 An Chéim Chothroim

Sa chéim chothroim cuirtear in iúl go bhfuil cáilíocht áirithe ar aon chéim ag beirt. Is iad seo a leanas na múnlaí is coitianta:

□ *chomh* + bunchéim aidiachta + *le* (nó *agus* + clásal coibhneasta): *tá Siorcha chomh cliste le Róise; tá sé ina bhádóir chomh héifeachtach leatsa* (nó *tá sé chomh maith de bhádóir leatsa*); *níl Máirtín chomh cliste is a cheapann a mháthair*. Agus in intriachtai: *órú chomh beag leis! ó chomh dóighiúil leat, a Mháire!*

□ *chomh* + bunchéim aidiachta + *seo* (*sin*, *siúd*): *an raibh sé chomh cliste sin? tá sé chomh fada seo go díreach; ní raibh sé chomh beag siúd*.

Úsáidtear an fhoirm bhreischéime *níisce* fosta: *chomh níisce leat (sin)*.

□ an t-ainmfhocal *cómhaith* (= *comh* + *maith*) etc.: *ní raibh a chómhaith de chainteoir sa tír, a chomhfhad de bhata; ar cóimhéid atá siad*

□ an aidiacht *comhionann*, etc.: *tá siad comhionann (comhard, comhairde, comhraithe, comhaois)*

□ *in* + ginideach ainmfhocail (ag feidhmiú mar aidiacht, **19.11**); *níl sí incheoil lena máthair*; *ní raibh aon fhear in Éirinn lena linn inchamáin le Críostóir*; *níl aon áit eile sa tír inchaoireola leis an áit seo.*

Féach freisin **33.6-7**.

11.40 An Chéim Bharraíochta

□ *tá sé róláidir agam (dom)*; *tá an tír rófhairsing lena cosaint*
 □ *is fairsing liom é [rófhairsing dar liom]* **16.26**; *is mór liom de ghreim é agus is beag liom de dhá ghreim é*
 □ *is mó is airde é (ró-ard)*; *is mó is fairsinge é*; *tá sé mós fada* (Béarla: rather long); *tá sé mós maith dó*

11.41 An Chéim Iolra

□ *tá an mála mór trí huair chomh trom leis an mála beag*;
 □ *tá an mála mór trí huair níos troime ná an mála beag*;
 □ *is airde faoi dhó an spuaic ná an túr*;
 □ *is míle measa (seacht bhfearr) anois é.*
 Úsáidtear sa chéim iolra freisin an t-ainmfhocal *oiread* gan aon aidiacht thuairisciúil: *seacht n-oiread an mhiosúir sin*; *tá a thrí oiread ann*; *tá a oiread faoi thrí ann*; *a leathoiread arís*; *tá airgead agat a thrí oiread liomsa*; *tá a thrí oiread airgid agat liomsa.*

11.42 An tSárchéim

Le réimír nó le frása dobhriathartha a chuirtear an chéim seo in iúl: *tá sé an-bhocht*; *ardleisciúil*; *daorbhocht*; *deargdhíomhaoin*; *dianmhaith*; *fíorolc*; *lánsásta*; *urghránna*; *saibhir amach is amach*; *crua i gceart*; *iontach mór*; *an-dona go léir*; *simplí go héag*; *lag go maith*; *thar a bheith dílis.*

Agus nuair nach bhfuil aon teorainn le céim na cáilíochta *uilechumhachtach*; *rónaofa*; *sármhaith.*

11.43 An Chéim Uircasa

Is beag nach bhfuil sé marbh; tá sé beagnach (bunáite; de chóir a bheith; i ndáil le bheith; geall le bheith; ionann is, ar shéala a bheith) marbh; tá sé marbh beagnach (nach mór; geall leis; ach sa bheag).

11.44 An Chéim Éigin

Tá sé beo ar éigean; is ar éigean atáimid láidir go leor; ní mó ná go bhfuil sé marbh; ní mó ná deas a bhí sé liom; níl ann ach nach bhfuil sé marbh; is beag le go bhfuil aon mhaith ann; má tá sé ard go leor is é a dhícheall é.